

หลักสามัคคีธรรมกับการจัดสวัสดิการชุมชน PRINCIPLES OF FELLOWSHIP AND COMMUNITY WELFARE

วีรนุช พรหมจักร*

Weeranuch Promjak

ณัฐภัทร อยู่เมือง**

Nathapat Yumuang

พระครูกิตติวิสุทธิธรรม***

Phrukittivisuttidhamma

Corresponding Author E-mail: weeranuch.pr@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงหลักสามัคคีธรรมกับการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุอย่างยั่งยืน ไม่ต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจมหภาค ซึ่งท้องถิ่นนับว่าเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุด และมีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นฐานรากของประเทศ การพัฒนาชุมชนจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างนี้ และในสถานการณ์ปัจจุบันในยุคสมัยที่สภาวะเศรษฐกิจไม่ค่อยสู้ดี การรวมกลุ่มเพื่อสร้างสวัสดิการสร้างหลักประกันความมั่นคงของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการจัดการตนเอง จึงเป็นทางออกในการดูแลช่วยกันดูแลของคนในชุมชน เป็นการให้ความช่วยเหลือกันและกันฉันท์ญาติมิตร ให้ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ให้การดูแลเอาใจใส่กันและกัน ทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนมิใช่เพียงแค่การช่วยเหลือทางการเงินเท่านั้น แต่สวัสดิการเป็นทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์ และความรู้ เป็นกระบวนการของการให้อย่างมีคุณค่า รับผิดชอบต่อศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมเป็นธรรมและเท่าเทียม และที่สำคัญที่สุดคือต้องอาศัยหลักของความสามัคคีเป็นสำคัญ เพราะถ้าไม่อาศัยหลักความสามัคคีจากคนในชุมชน และจากหลายหน่วยงานเข้ามาร่วมมือกัน การจัดสวัสดิการก็จะไม่ประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ: หลักสามัคคีธรรม, การจัดสวัสดิการชุมชน

ABSTRACT

This article aims to demonstrate the principles of fellowship and community welfare to solve problems at the root cause and sustainability. Do not rely on the macroeconomic system. Which the locality is considered to be the smallest administrative unit and is very important because it is the foundation of the country Community development is therefore very important. and in the current situation in the era when the economic conditions are not good Grouping to build welfare, create security for people in the local community by focusing on self-management Helping each other and being friends giving love and generosity to each other Giving each other care and attention This makes community welfare more than just financial assistance. But

* หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

** หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

*** มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

welfare is both encouragement, strength, and knowledge. It is a process of giving with value, receiving with dignity, participating, and being fair and equitable. And the most important thing is to rely on the principle of unity. Because if not relying on the unity of the people in the community and from many agencies to cooperate Welfare arrangements will not succeed.

Keywords: Principles of fellowship, Community welfare

บทนำ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงหลักสามัคคีธรรมกับการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุและยั่งยืน ไม่ต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจมหัพภาค ซึ่งในระดับชุมชนหรือท้องถิ่นนับว่าเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดสังคมไทยมี พื้นฐานวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันมายาวนาน มีสวัสดิการแบบธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกันระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปบทบาทของชุมชนในการดูแลกันและกันก็ลดลง แต่หลังจากสังคมไทยประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนส่วนหนึ่งได้ร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อร่วมกันฟื้นฟูระบบคุณค่าเดิมทุนทางสังคมที่มีอยู่ มาช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะของการจัดสวัสดิการจากฐานทุนด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ของชุมชน เช่น สวัสดิการจากฐานกลุ่มออมทรัพย์ องค์กรการเงิน วิสาหกิจชุมชน ความเชื่อทางศาสนา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ “สวัสดิการชุมชน” จึงเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืน เป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงการพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างมีคุณค่า เพื่อให้

ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (องค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน, 2552 อ้างถึงใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และ สุพรรณิ ไชยอำพร, น. 141)

การจัดสวัสดิการสังคมจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพและการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติอย่างเห็นคุณค่า การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่าย นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งการจัดสวัสดิการชุมชนต้องอาศัยหลักของความสามัคคีเป็นสำคัญ เพราะถ้าไม่อาศัยหลักความสามัคคีจากคนในชุมชน และจากหลายหน่วยงานเข้ามาร่วมมือกัน การจัดสวัสดิการก็จะไม่ประสบความสำเร็จ

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของหลักสามัคคีที่มีความเชื่อมโยงกับการจัดสวัสดิการชุมชน เพราะการร่วมมือของคนในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐจะเกิดสวัสดิการชุมชนที่เข้มแข็งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสืบไป

หลักสามัคคีธรรม

ในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังฆราชา สังฆเภทและสังฆสามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ไว้ ดังนี้พระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้าถึงสังฆราชา สังฆเภท และสังฆสามัคคี พระพุทธเจ้า ตรัสบอกโดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ได้ว่า สังฆราชา หมายถึง ความริ้วฉานของหมู่คณะหรือ สงฆ์ ภิกษุกลุ่มหนึ่งเมื่อแบ่งออกแล้ว ได้ฝ่ายละไม่ถึง 4 รูป หรือถึง 4 รูป เพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมี เพียง 2-3 รูป เท่านั้น รูปหนึ่งเสนอให้จับสลากโดยอ้างว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ขอบใจการจับสลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกเกิดขึ้น การทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังฆราชา แต่ไม่เป็นสังฆเภท และผู้ที่จะทำสังฆราชาได้ มีเพียงพระภิกษุจำพวกเดียวเท่านั้น คนอื่นทำไม่ได้” (วินัยปิฎก จุฬวรรค) (ไทย) เล่มที่ 7/ข้อที่ 404/หน้า 137-138) สังฆเภท ความแตกกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ได้แก่ ยังสงฆ์ให้แตกกัน คือทำลายพระสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในสีมาเดียวกันในวัดใดวัดหนึ่งให้แตกเป็นก๊กจนถึงไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถสังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่นๆ เป็น 2 หมู่ “ถ้ามี พระภิกษุจำนวนมากกว่า 4 รูป ขึ้นไป รูปหนึ่งนำเรื่องธรรมเรื่องวินัย พุทธภาษิต พุทธจริยา พุทธบัญญัติอาบัติต่าง ๆ มาเสนอให้จับสลากด้วยเรื่องดังกล่าว จนสงฆ์ 2 ฝ่ายแตกกัน ไม่รวมอุโบสถปวารณาสังฆกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน” การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังฆเภท คือ การทำสงฆ์ให้แตกกัน เป็นอนันตริยกรรม” (วินัยปิฎก จุฬวรรค) (ไทย) เล่มที่ 7/ข้อที่ 404/หน้า 138-139) พระพุทธเจ้าตรัส สังฆเภท ไว้ว่า “ภิกษุ

ทำลายสงฆ์ ต้องเกิดในอบาย ตกนรกอยู่ชั่วกับภิกษุผู้ยินดีในการแตกพวก ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจาก โยคะ ภิกษุทำลายสงฆ์ผู้ พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมไหม้ในนรกตลอดกัปฯ” (วินัยปิฎก จุฬวรรค) (ไทย) เล่มที่ 7/ข้อที่ 408/หน้า 140) ส่วนสังฆสามัคคี ได้แก่ ความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือ การนำเอาธรรมวินัย เป็นต้นมากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความ สมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังฆสามัคคี” (วินัยปิฎก จุฬวรรค) (ไทย) เล่มที่ 7/ข้อที่ 406/หน้า 139) สำหรับสามัคคีธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความพร้อมเพรียงของหมู่ เป็นเหตุแห่งสุข และการสนับสนุนผู้พร้อมเพรียงกัน ก็เป็นเหตุแห่งสุข ภิกษุผู้ยินดีในความพร้อม เปรียงตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุสมานสงฆ์ให้พร้อมเพรียงกัน แล้ว ย่อมบรรเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดกัปฯ” (วินัยปิฎก จุฬวรรค) (ไทย) เล่มที่ 7/ข้อที่ 410/หน้า 141)

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่าความสามัคคี ไว้ดังนี้

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียง กันทำร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กลืนสามัคคีผ้าป่าสามัคคี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 1178)

สมัคสมาน หมายถึง เชื่อมสามัคคี เช่น จะทำการงานอะไรขอให้สมัคสมานกัน ปรองดองหมายถึง ออมชอมประนีประนอม

ยอมกันไม่แก่งแย่งกันตกลงกันด้วยความใกล้เคียง ตกลงกันด้วยไมตรีจิต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 1129)

สมาน หมายถึง เสมอกันเท่ากัน

สมานกิจ หมายถึง การดำเนิน อย่างเดียวกัน การมีความเห็นพ้องกัน

สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกันความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 1130)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า “สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมานฉันท์ หมายถึง มีความพอใจร่วมกันพร้อมใจกัน” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546, น. 254)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542, น. 326) ท่านยังได้กล่าวถึง ความสามัคคีของมวลมนุษย์ว่าทุกคน สามารถปฏิบัติได้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบสุข ความเจริญของโลกมนุษย์ทุกคน สามารถร่วมมือกัน มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์โลกได้ด้วย การปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหาร 4 ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพราะ หลักธรรมดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหม คือ เป็นผู้สร้างสรรค์ อภิบาลโลก ช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรี่ยวแรงความพากเพียรของมนุษย์เอง โดยไม่ต้องรอเทพเจ้าหรืออำนาจวิเศษใด ๆ มาบันดาลให้

ประเวศ วะสี (2541, น. 64-65) ได้กล่าวถึงลักษณะของสามัคคีอันแสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนไทยว่า ต้องประกอบด้วย

องค์ธรรม 5 ประการจึงจะสามารถสร้างความสามัคคีปรองดองนำไปสู่ความเจริญของชาติบ้านเมืองได้การสร้างสังคมสันติประชาธรรมให้สำเร็จต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหรือขั้นของสังคม ให้ครบทั้ง 5 คือ ศีลธรรมเข้มแข็ง ปัญญาเข้มแข็ง เศรษฐกิจถูกต้อง รัฐถูกต้อง และสังคมเข้มแข็ง ทั้ง 5 คือ เบื้องขั้นของสังคม ขั้น 5 มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและมีผลถึงกัน ต้องพัฒนาให้ครบ ทั้ง 5 ประการอย่างเชื่อมโยงกันจึงจะเกิดสังคมสันติประชาธรรมมีความสามัคคีปรองดองกัน การพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเอกเทศจะเป็นเศรษฐกิจก็ดี ศีลธรรมก็ดี จะไม่ได้ผลในองค์ประกอบทั้ง 5 “สังคมเข้มแข็ง” เป็นฐาน ถ้าสังคมเข้มแข็ง เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี ศีลธรรมจะดี และทำให้ปัญญาเป็นไปด้วยดี ฉะนั้น ยุทธศาสตร์ชาติควรพุ่งเป้าไปสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง ใช้สังคมเข้มแข็งเป็นเครื่องพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม เพราะสังคมเข้มแข็งหมายถึง สังคมที่มีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน หรือประชาคม เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนหรือประชาคม จะเกิดพลังสร้างสรรค์ที่สามารถป้องกันสิ่งร้ายและสร้างสิ่งดีทุกอย่าง ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ ทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนตามฐานะ ตำแหน่ง เช่น ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน เป็นต้น ทุกคนต้องมีศีลธรรม ประจําใจ มีปัญญา รัฐบาล ผู้ดูแลชาติก็ต้องมีศีลธรรมมีปัญหาสามารถสร้างเศรษฐกิจความ เป็นอยู่ที่ดีให้เกิดแก่ประชาชนใน ชาติทำสังคมทุก ๆ ด้านให้เข้มแข็งด้วยตนเองให้ได้จึงจะ

สามารถนำชาติบ้านเมืองให้อยู่รอด ปลอดภัย มีความสงบสุขได้

จากความหมายและการกล่าวของ นักวิชาการข้างต้นพบว่า ความสามัคคีสามารถนำไปพัฒนาชุมชนให้เกิดประโยชน์ที่หลากหลายเพราะความสามัคคีอันแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนว่า ต้องประกอบด้วยองค์ธรรม 5 ประการจึงจะสามารถสร้างความสามัคคีปรองดองนำไปสู่ความเจริญของชาติบ้านเมืองได้การสร้างสังคมสันติประชาธรรมให้สำเร็จต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหรือขั้นของสังคมให้ครบทั้ง 5 คือ ศิลธรรมเข้มแข็ง ปัญญาเข้มแข็ง เศรษฐกิจถูกต้อง รัฐถูกต้อง และสังคมเข้มแข็ง “สังคมเข้มแข็ง” เป็นฐาน ถ้าสังคมเข้มแข็ง เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี ศิลธรรมจะดี และทำให้ปัญญเป็นไปด้วยดี ฉะนั้น ยุทธศาสตร์ชาติควรพุ่งเป้าไปสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง ใช้สังคมเข้มแข็งเป็นเครื่องพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และ ศิลธรรม เพราะสังคมเข้มแข็งหมายถึง สังคมที่มีการรวมกลุ่มกันในรูปต่าง ๆ เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน หรือประชาคม เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนหรือประชาคม จะเกิดพลังสร้างสรรค์ที่สามารถป้องกันสิ่งร้าย และสร้างสิ่งดีทุกอย่าง ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และ สุขภาพ ทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนตามฐานะ

การจัดสวัสดิการชุมชน

ได้ มี องค์การและนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “สวัสดิการชุมชน” ว่า สวัสดิการชุมชน มีความแตกต่างจากระบบการขยายประกัน โดยทั่วไป เพราะใช้กระบวนการ

ชุมชนเป็นตัวในการดูแลกันและกัน มีความรัก เอื้ออาทรกันและกัน เป็นเรื่องของคุณค่ามากกว่าเงินทอง รวมถึงเรื่องของส่วนรวมที่ต้องช่วยกันดูแล สะพานขาด ถนนชำรุด ข้าวของเครื่องใช้ที่ชุมชนจำเป็นต้องใช้ร่วมกัน เพราะจะรอความช่วยเหลืออย่างเดียวไม่ได้ ชุมชนต้องหาแนวทางในการช่วยเหลือกันเอง เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2558, น. 3)

สวัสดิการชุมชน มีหลายรูปแบบ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สวัสดิการสำหรับสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตายเป็นกิจกรรมสืบสานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคง รวมถึงเป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองสิทธิ อันพึงมี นอกจากนี้การจัดสวัสดิการชุมชนยังรวมถึงองค์การการเงินชุมชนในรูปแบบของ กองทุนวันละบาท กองบุญสัจจะออมทรัพย์ รวมทั้งกองทุนผู้สูงอายุ เป็นต้น สวัสดิการต่างๆ เหล่านี้ได้เอื้ออำนวยให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนม สร้างความไว้วางใจ ขณะเดียวกัน สวัสดิการชุมชนยังสามารถตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อันทำให้เกิดสังคมเข้มแข็งในที่สุด แนวคิดที่ว่าด้วย “การสร้างสังคมเข้มแข็ง” เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่ง ในแวดวงวิชาการด้านการพัฒนาในปัจจุบันนี้ต่างให้การยอมรับว่าจะต้องให้ความสำคัญต่อหน่วยของการพัฒนาที่เป็น “ชุมชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การสร้างชุมชนเข้มแข็ง” ทั้งทางด้าน

เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม (นภาพร หะวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และ สุรุติ ปัดไธสง, 2550; นภาพร หะวานนท์, 2550; บัณฑิต พรหมพักพิง และคณะ, 2550 ; สำเร็จ เสกขุนทด, 2553)

นอกจากนี้ “สวัสดิการชุมชน” ยังหมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่าย นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2561, น. 2)

สวัสดิการชุมชน จึงเป็นระบบที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของคนในชุมชนที่ต้องการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ให้มีความมั่นคงในชีวิต โดยการสะสมเงินสมทบเข้ากองทุน เพียงวันละบาทต่อคนต่อปี แล้วนำเงินนี้ไปจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย และยังจัดสรรเงินบางส่วนไปสนับสนุนสาธารณะประโยชน์ในชุมชนเช่น การฟื้นฟูป่าชุมชน แหล่งน้ำ ภัยพิบัติ รวมทั้งการสนับสนุนด้านอาชีพและการแก้ปัญหาหนี้ในระบบให้กับสมาชิก

ระบบสวัสดิการชุมชนจึงมิได้มีขอบเขตเพียงการดูแลสมาชิกด้านสวัสดิการเท่านั้น แต่เป็นการเกื้อกูลต่อกันของคนในชุมชน และคนกับธรรมชาติรอบๆ ตัวอีกด้วย ในปัจจุบันมีกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลเกิดขึ้นทั่ว

ประเทศจำนวนกว่า ห้าพันตำบล มีเงินกองทุนรวมหกพันล้านบาทเศษ ซึ่งร้อยละ 65 เป็นเงินสมทบจากสมาชิกที่เหลือเป็นเงินสมทบจากรัฐบาลผ่านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและเงินสมทบจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ในช่วงที่มีการปฏิรูปประเทศไทย สวัสดิการชุมชน จึงเป็นเรื่องที่ชาวบ้านเสนอเข้าสู่การปฏิรูป โดยการกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิเป็นเจ้าของในการจัดการระบบสวัสดิการของตนเอง โดยรัฐมีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนากองทุนไปสู่ความเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสะสมงบประมาณเข้ากองทุนในอัตราเท่าที่ชาวบ้านสมทบ ซึ่งหลักการนี้ได้ถูกนำเสนอโดยชาวบ้านในชุมชน ผ่านทางคณะกรรมการการปฏิรูปด้านสังคม ชุมชน และได้ผ่านความเห็นจากสภาปฏิรูปแห่งชาติไปแล้วเมื่อวันที่ 23 ก.พ. 2558 ที่ผ่านมา

หลักการสำคัญในเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชน มีดังนี้

ในเวทีการเรียนรู้ของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้มีการสรุปบทเรียนเกี่ยวกับหลักการขยายผลเรื่องสวัสดิการชุมชนนี้ว่า

1. ทำจากสิ่งที่เป็นจริง สอดคล้องกับวิถีของแต่ละพื้นที่ในแต่ละชุมชน ตั้งใจทำโดยลอกเลียนแบบกันไม่ได้ เช่น เห็นชุมชนอื่นให้สวัสดิการผู้สูงอายุเดือนละ 300 บาท ก็ให้บ้าง อาจไปไม่รอด เพราะเงินไม่พอ ต้อง ดูว่าคนที่นี้คิดอย่างไร กลุ่มเรามีเงินอยู่เท่าไร ต้องกำหนดอนาคตว่าบ้านเราจะเป็นอย่างใด ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราเอง

2. เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เหมือนต้นไม้ที่แตกทีละ 1 ใบ 2 ใบ

ต่อไปก็เติบโตเป็นพุ่มใหญ่ หากคิดจะจัดสวัสดิการแบบรวดเร็วเกินไป โดยที่คนไม่พร้อม ไม่มีส่วนร่วม ไม่รู้สึกเป็นเจ้าของ ก็จะเหมือนการใส่ปุ๋ยมากเกินไป ต้นไม้อาจ จะตายได้เพราะเกินกำลัง ไม่เกิดสวัสดิการที่เป็นของคนในชุมชน

3. เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข ทำให้คนอยาก ทำงานอยากทำดี สิ่งสำคัญคือ การให้ความคิด ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง ทำความดี ทำงานสร้างเม็ดเงิน หากมีเงินสนับสนุน ควรให้ตามความจำเป็นและพอดี ไม่ใช่ใช้ เงินเป็นเป้าหมายหรือหาเงินมาแจกจ่าย

4. ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในชุมชน ควรให้ทุกคนได้รับ แต่มุ่งเน้นคนยากจนและด้อยโอกาส ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมโดยตกลงกติกาและใช้ร่วมกัน

5. เป็นองค์กรรวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงเข้าหากัน กิจกรรมทุกอย่างสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการได้ทุกอย่าง ตั้งแต่เกิดจนตายกับคนทุกเพศ ทุกวัย การสร้างสวัสดิการ จะเริ่มจากเรื่องใดก็ได้ เช่น > การเชื่อมโยงคนมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ผู้สูงอายุได้ทำบุญ พบปะกันทุกวันพระ เด็กได้เรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ และช่วยดูแลผู้สูง อายุ > เชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ เช่น การดูแลรักษาป่าทำให้มีแหล่ง อาหาร น้ำ ฯลฯ

6. ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการเป็น ทั้งผู้ให้และผู้รับเสมอ ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งหามาให้ อีกฝ่ายหนึ่งรอรับ จึงเป็นความสัมพันธ์ ที่เท่าเทียมกัน และมีศักดิ์ศรี มีการจัดเงื่อนไขที่ทุกคนมีส่วนร่วมจ่ายสมทบ กันเงิน บางส่วนเติม

เข้ากองทุน นำดอกผลกองทุนบางส่วนขยายกิจกรรมต่อ จึงทำให้ทุกคน ในกลุ่ม/ ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของทุนและได้รับสวัสดิการไปในเวลาเดียวกัน

7. ต้องทำด้วยความรักและความอดทน โดยจะต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นว่า ชาวบ้านสามารถสร้างสวัสดิการของตนเองได้ รักที่จะทำงานเพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม อดทนต่อความคิดความเห็นที่ไม่ตรงกัน ยอมรับการคิดค้น ตำนานโดยถือว่าเป็นบท เรียนที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนา (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2552, น. 5-6)

การบูรณาการหลักสามัคคีธรรมกับการจัดสวัสดิการชุมชน

แนวทางสำคัญในการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการจัด สวัสดิการชุมชน ปี 2561 ภายใต้ยุทธศาสตร์สวัสดิการชุมชน ปี 2561 – 2565 (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2552, น. 6)

เครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้ร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์สวัสดิการชุมชน ปี 2561-2565 ซึ่งงานสำคัญตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวถือเป็นแนวทางสำคัญที่โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนนำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานตั้งแต่ปี 2561 เพื่อนำไปสู่เป้าหมายในปี 2565 ดังนี้คือ

วิสัยทัศน์

สวัสดิการชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำสู่ความเจริญ สันติสุข ของสังคมไทยอย่างยั่งยืน

1. สวัสดิการชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง หมายถึง 1) ระบบสวัสดิการชุมชนที่

หลากหลาย คำนึงถึงวิถีชีวิตที่ติงามของชุมชน ทุกคนเป็นเจ้าของ ยึดการให้อย่างมีคุณค่า รัับอย่างมีศักดิ์ศรี คนในชุมชนมี ความสัมพันธ์กันอย่างเกื้อกูล 2) ระบบสวัสดิการชุมชนมีการบริหารจัดการที่ดี มีกติการ่วมของชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล 3) ระบบสวัสดิการชุมชนที่สามารถสร้างคุณค่า ทำนุบำรุงสิ่งที่ติงามของชุมชน ทรัพยากรของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ 4) ระบบสวัสดิการที่ใช้กองทุนสวัสดิการชุมชนเชื่อมโยงทุนทางสังคมของท้องถิ่นให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชน สังคม และประเทศ

2. สวัสดิการชุมชนยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง 1) ประชาชนสมาชิกเข้าใจ เข้าถึงคุณค่า อุดมการณ์ของสวัสดิการชุมชน และนำมาปฏิบัติในการพัฒนาชีวิตของตนเอง ชุมชน และสังคม 2) วิธีการดำเนินงานสวัสดิการชุมชนยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุมีผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยคำนึงถึงความรู้ คุณธรรม และความหลากหลายของชุมชน

3. นำสู่ความเจริญ สันติสุข ของสังคมไทยอย่างยั่งยืน หมายถึง 1)ระบบสวัสดิการชุมชนสร้าง ความเข้มแข็งของสังคมจากฐานราก และเป็นกลไกในการพัฒนาความเจริญแก่ประเทศไทย 2)ระบบ สวัสดิการชุมชนทำให้คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ดูแลซึ่งกันและกัน 3)ระบบสวัสดิการชุมชนมี ความก้าวหน้า เติบโตอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นมรดกของชุมชนท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น

พันธกิจ

เครือข่ายสวัสดิการชุมชน มีพันธกิจในการขยายพื้นที่และพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรสวัสดิการ ชุมชน เสริมสร้างขบวนสวัสดิการชุมชนและเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในทุกระดับ พัฒนา ระบบข้อมูล การจัดการความรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้สวัสดิการชุมชน และพัฒนานโยบายสาธารณะ สวัสดิการชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด และระดับชาติ

สวัสดิการชุมชนนั้นมาจากฐานคิดเดียวกัน คือ ฐานคิดที่ต้องการที่จะสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงร่วมกันของคนในชุมชน สร้างกระบวนการในการจัด การตนเอง อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิง พึ่งพา อันเป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่เดิม เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่โยงใยวิถีชีวิตผู้คนเข้ากับธรรมชาติ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่ไม่ได้มองเรื่องเงินเพียงอย่าง เดียว แต่หมายถึงการดูแล เอื้อเพื่อต่อกันผ่านรูปแบบที่หลากหลาย สวัสดิการชุมชน มีฐานมาจากกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ดังนี้

1. จากฐานองค์กรการเงินชุมชนและการบูรณาการกองทุน จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ได้จัดตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อจัดสวัสดิการ โดยเฉพาะ ได้มีการนำผลกำไรขององค์กรการเงินมาจัดสวัสดิการ สร้างวินัยในการออมของสมาชิกเพื่อให้ได้สวัสดิการจนเกิดการขยับเชื่อมโยงบูรณาการกองทุนภายในชุมชน เพื่อนำดอกผลมาเป็นกองทุนสวัสดิการ กรณีตัวอย่างรูปธรรมที่กลุ่ม ออมทรัพย์เป็นฐานในการจัดสวัสดิการมีค่อนข้างหลากหลาย เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์

จังหวัดสงขลา (คลองเปียว นาหว้า น้ำขาว คูเต่า ฯลฯ) เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน จังหวัดพะเยา กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ ผลิตบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ฯลฯ

2. รูปแบบ “ออมวันละบาท” และกองทุนสัจจะวันละบาท เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ใช้แนวคิดสัจจะวันละบาท ทำสวัสดิการใน ชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท ตำบลศรีสุทโธ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

3. กองทุนสวัสดิการจากฐานศาสนา เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ใช้หลักคำสอนทางศาสนาและผู้นำศาสนา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม เป็นฐานด้านการจัดสวัสดิการทั้งทางกายและจิตวิญญาณ เช่น การใช้หลักชาภาตให้การดูแลคน 8 ประเภทตามหลักศาสนาอิสลาม ทำให้คน ในชุมชนทุกระดับได้ช่วยเหลือ แบ่งปันเกื้อกูลกันด้วยระบบการจัดเก็บชาภาต ที่นับว่า เป็นการจัดการเงินที่ก่อให้เกิดสมดุลขึ้นในชุมชน เช่น ธนาคารชุมชนตำบลควนโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เป็นต้น

4. กองทุนสวัสดิการจากฐานกองทุนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีครอบครัว ชุมชนเป็นผู้จัดการในการจัดบริการสังคมให้กับผู้สูงอายุ สร้างเครือข่ายของผู้สูงอายุ โดยใช้เงินกองทุนเป็น เครื่องมือ มีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุเป็นผู้คิด ผู้จัดการและรับประโยชน์ โดยมีบริการ สำคัญๆ เช่น ศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ การรวมกลุ่ม สร้างงานของผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยมีตัวอย่างกองทุนสวัสดิการชุมชน

เช่น กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ จังหวัดกระบี่ กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ จังหวัดอ่างทอง กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุดอกแก้ว จังหวัดสระแก้ว โครงการ สวัสดิการผู้สูงอายุ จังหวัดลำปาง เป็นต้น

5. กองทุนสวัสดิการจากฐานการช่วยเหลือคนจนและผู้ด้อยโอกาส เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ริเริ่มจากการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ ต่อ มาได้ขยายสู่ การจัดสวัสดิการเพื่อดูแลกัน เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลแม่สลอนนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัด เชียงราย

6. กองทุนสวัสดิการจากฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ชุมชนเป็นผู้จัดการป่า ชายฝั่ง แหล่งน้ำ พื้นฟู ทรัพยากรให้อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีความมั่นคงด้านอาหาร ใช้ป่าเป็นเครื่องมือในการ จัดสวัสดิการชุมชน ทำให้เกิดการรวมคน เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ของ ชุมชน เช่น พื้นที่ทุ่งยาว จ.ลำพูน ป่าชุมชนบ้านโคกพยอม อำเภอละงู จังหวัดสตูล เป็นต้น

7. กองทุนสวัสดิการชุมชนฐานชุมชนเมือง เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่เชื่อมโยงกับการจัดการเรื่องบ้านมั่นคง จาก เรื่องบ้านการมีที่อยู่อาศัย มีอาชีพ ก็เชื่อมร้อยดูแลกันด้วยระบบสวัสดิการชุมชน เช่น สวัสดิการชุมชนบ้านมั่นคง เทศบาลเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น สวัสดิการชุมชนบ้านมั่นคงเครือข่ายคลองบางบัว บางเขน จังหวัดกรุงเทพฯ เป็นต้น

8. ขบวนการกองทุนสวัสดิการชุมชนจังหวัด เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ขยายผลครอบคลุมดูแลกันในระดับจังหวัด จากหลายตำบลจนเป็นจังหวัด ก่อให้เกิดการ

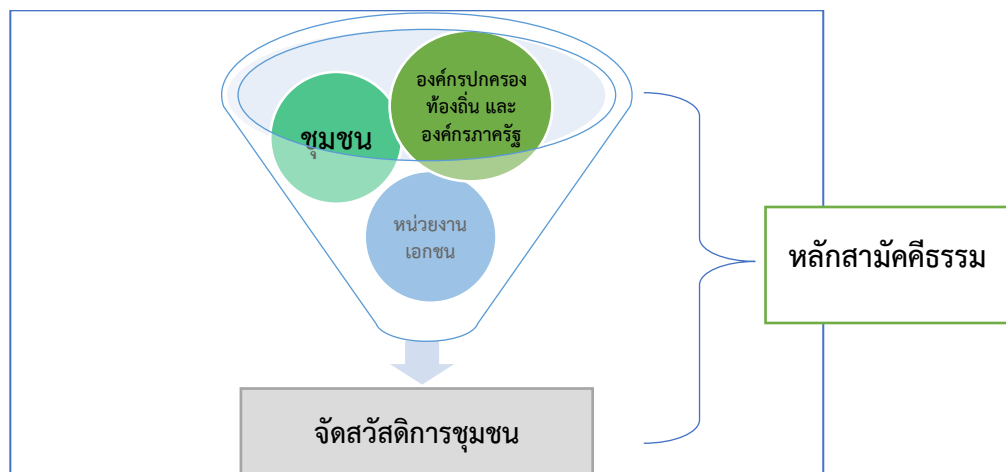
จัดการตนเองของชุมชนที่บูรณาการทุนบูรณาการองค์กรชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนจังหวัดสงขลา เครือข่ายองค์กรสวัสดิการชุมชน จังหวัดลำปาง เป็นต้น (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2552, น. 7-9)

จะเห็นได้ว่าการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นสิ่งสำคัญคือ ชุมชนต้องคำนึงถึง ความสามารถของชุมชนเอง ต้องเข้าใจว่าการจัดสวัสดิการชุมชน นั้นไม่ใช่ระบบการประกัน แต่การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นกระบวนการ การของชุมชนที่สร้างหลักประกันความมั่นคงของคนในชุมชนท้องถิ่น โดย มุ่งเน้นการจัดการตนเอง การให้ความช่วยเหลือกันและกันฉันท์ญาติมิตร ให้ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ให้การดูแลเอาใจใส่กันและกัน ทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนมิใช่เพียงแค่การช่วยเหลือทางการเงินเท่านั้น แต่สวัสดิการเป็นทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์ และความรู้ เป็นกระบวนการของการให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วม เป็นธรรม และเท่าเทียม และที่สำคัญที่สุดคือต้องอาศัยหลักของความสามัคคีเป็นสำคัญ เพราะถ้าไม่อาศัยหลักความสามัคคีจากคนในชุมชน และ

จากหลายหน่วยงานเข้ามาร่วมมือกัน การจัดสวัสดิการก็จะไม่ประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการจัดการสวัสดิการชุมชนจึงมีความลึกซึ้ง ค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเสมือนต้นไม้ที่ค่อย ๆ เติบโต หยั่งรากลงดินอย่างแข็งแรง มั่นคง กองทุนสวัสดิการชุมชนหลายกลุ่มที่ประสบความสำเร็จก็เรียนรู้ และใช้เวลาในการพัฒนามายาวนาน ด้วยเหตุนี้เอง การสนับสนุนจากภาครัฐจึงไม่ใช่มุ่งหมายจะใช้เงินเพื่อ จูงใจที่จะให้เกิดการจัดตั้งสวัสดิการชุมชนโดยไม่มีความพร้อมแต่อย่างใด หากแต่การสมทบนั้น ๆ มุ่งหมายเพื่อสนับสนุนกระบวนการที่ชุมชนได้ริเริ่ม ลงมือทำมาแล้ว เป็นการหนุนเสริมเติมเต็มกำลังใจสำหรับชุมชนผู้ริเริ่มก่อ การดีทุกแห่งให้มีคุณภาพเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและเพื่อขยายผลให้สวัสดิการชุมชนนั้นเป็นหลักในการจัดสวัสดิการชุมชนท้องถิ่น

จากบทความวิชาการเรื่องนี้ผู้เขียนได้มีองค์ความรู้ที่นำเสนอความสามัคคีของหน่วยงานต่างๆ เพื่อทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ดังนี้

แหล่งอ้างอิง

- นภาพร หะวานนท์ เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และ สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นภาพร หะวานนท์. (2550). *ปฏิบัติการความเข้มแข็งของชุมชนในสังคมไทย*. ใน *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ. (2550.) *การพัฒนารูปแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น*. ขอนแก่น: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 6 จังหวัดขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต). (2542). *กรณีธรรมกาย* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อภัยไพ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : เอส. อาร์พรีนติ้ง แมส โปรดักส์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2553). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2552). *คู่มือการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน*. สมุทรสาคร: โรงพิมพ์แอ๊ปป่า พรีนติ้ง กรุ๊ป.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2561). *คู่มือการดำเนินงาน โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และ สุพรรณิ ไชยอำพร. (2560). *สวัสดิการชุมชนกับการสร้างสังคมเข้มแข็ง ในเขตกรุงเทพมหานคร*. *วารสารร่วมพฤษภา มหาวชิราวุธวิทยาลัย*, 35(1), 139-161.
- สำเริง เสกขุนทด. (2553.) *สวัสดิการชุมชน เครื่องมือสร้างความเข้มแข็งให้การชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาตำบลหนองแวงโสภะ จังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการปกครอง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).